

۱۵۵۷۸۶۲

به نام آفریدگار آهنگ و سخن

از رهنِ خشک تا بانگِ تر

(شناخت سازه‌های ایران زمین)

جلد نخست

پیمان پورشکیبایی - رضا جدیدی

از رود خُشک تا بانگِ تر

پیمان پورشکیبایی - رضا جدیدی

سرشناسه: پورشکیبایی، پیمان، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور: از رود خشک تا بانگ تر: شناخت سازه‌های ایران زمین / نگارش و گردآوری
پیمان پورشکیبایی و رضا جدیدی؛ عکس پیمان پورشکیبایی، مازیار حیدری؛ نقشه‌های ساز
مینا امینی.

مشخصات نشر: تهران: نشر رهی، ۱۳۹۶ -

مشخصات ظاهری: ج.: مصور (بخشی رنگی): ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۹-۰۱-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه.

عنوان دیگر: شناخت سازه‌های ایران زمین.

موضوع: سازه‌های ایرانی

موضوع: Musical instruments — Iran

موضوع: سازه‌های ایرانی — تاریخ

موضوع: Musical instruments — Iran — History

شناسه افزوده: جدیدی، رضا، ۱۳۵۹ -

شناسه افزوده: حیدری، مازیار، ۱۳۴۹ -

شناسه افزوده: امینی، مینا، ۱۳۶۱ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۴۹۰/۳۹۹ ML۵۳۹

رده بندی دیویی: ۷۸۹/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۰۱۸۷۳

نگارش و گردآوری: پیمان پورشکیبایی - رضا جدیدی

عکس: پیمان پورشکیبایی، مازیار حیدری

نقشه‌های ساز: مهندس مینا امینی

صفحه آرایي: علیرضا جزنندری

طرح جلد: حامد شاملو

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶

شابک: ج. ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۹-۵۱-۷

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۷ هزار تومان

آدرس: خیابان مطهری، خیابان ترکمنستان، کوچه سپیدار، پلاک ۲، واحد ۱۳

تلفن: ۸۸۴۶۴۸۲۲-۸۸۴۷۲۶۶۹-۰۹۳۷۹۷۰۷۷۷۹ نامبر: ۸۸۴۷۲۶۶۹

Email: nashr.rahi@gmail.com

فهرست

- ۷.....سخن ناشر
- ۸.....سخن آغازین
- ۱۱.....کوتاه نوشت تاریخ موسیقی ایران زمین

تُنَبک

- ۳۴.....ریشه شناسی تمبک در فرهنگ واژگان
- ۳۴.....نگارشی پیرامون تنبک
- ۳۷.....نقشه و ساختار تنبک
- ۳۹.....سازآفرینان تنبک
- ۴۰.....نوازندگان تنبک
- ۴۱.....نوازندگان تنبک پیشین
- ۴۱.....برخی از نوازندگان تنبک امروز
- ۴۲.....عکس

تار

- ۴۶.....ریشه شناسی تار در فرهنگ واژگان
- ۴۷.....نگارشی پیرامون تار
- ۴۹.....نقشه و ساختار تار
- ۵۱.....کوک و گستره صدایی
- ۵۲.....سازآفرینان تار
- ۵۷.....نوازندگان تار
- ۵۹.....عکس

سه تار

- ۶۲.....ریشه شناسی سه تار در فرهنگ واژگان
- ۶۲.....نگارشی پیرامون سه تار

- ۶۲ نقشه و ساختار سه تار
- ۶۵ کوک و گستره‌ی صدایی
- ۶۶ ساز آفرینان سه تار
- ۶۹ نوازندگان سه تار
- ۷۱ عکس

بَرَبَت

- ۷۴ ریشه‌شناسی برَبَت در فرهنگ واژگان
- ۷۶ نگارشی پیرامون بَرَبَت
- ۷۸ نقشه و ساختار بَرَبَت
- ۸۰ کوک و گستره‌ی صدایی بَرَبَت
- ۸۰ ساز آفرینان بَرَبَت
- ۸۲ نوازندگان بَرَبَت
- ۸۳ عکس

رَبَاب

- ۸۶ ریشه‌شناسی رباب در فرهنگ واژگان
- ۸۶ نگارشی پیرامون ساز
- ۹۰ نقشه و ساختار رباب
- ۹۲ کوک و گستره‌ی صدایی
- ۹۲ ساز آفرینان رباب
- ۹۴ نوازندگان رباب
- ۹۵ عکس

تَنْبُور

- ۹۸ ریشه‌شناسی تنبور در فرهنگ واژگان
- ۹۹ نگارشی پیرامون تنبور

۱۰۳.....	نقشه و ساختار تنبور.....
۱۰۵.....	کوک و گستره صدایی.....
۱۰۵.....	سازآفرینان تنبور.....
۱۰۶.....	نوازندگان تنبور.....
۱۰۷.....	عکس.....

کمانچه

۱۱۰.....	ریشه شناسی کمانچه در فرهنگ واژگان.....
۱۱۰.....	نگارشی پیرامون کمانچه.....
۱۱۲.....	نقشه و ساختار کمانچه.....
۱۱۴.....	کوک و گستره صدایی.....
۱۱۵.....	سازآفرینان کمانچه.....
۱۱۶.....	نوازندگان کمانچه.....
۱۱۸.....	عکس.....

سرود (قیچک)

۱۲۲.....	ریشه شناسی سرود (قیچک) در فرهنگ واژگان.....
۱۲۲.....	نگارشی پیرامون سرود (قیچک).....
۱۲۴.....	نقشه و ساختار سرود (قیچک).....
۱۲۶.....	کوک و گستره صدایی.....
۱۲۸.....	سازآفرینان سرود (قیچک).....
۱۲۸.....	نوازندگان سرود (قیچک).....
۱۲۹.....	عکس.....

سنتور

۱۳۲.....	ریشه شناسی سنتور در فرهنگ واژگان.....
۱۳۲.....	نگارشی پیرامون سنتور.....

- ۱۳۴..... نقشه و ساختار سنتور
- ۱۳۷..... کوک و گستره صدایی
- ۱۳۸..... ساز آفرینان سنتور
- ۱۴۰..... نوازندگان سنتور
- ۱۴۱..... عکس

چنگ

- ۱۴۴..... ریشه سازی چنگ در فرهنگ واژگان
- ۱۴۷..... نگارشی پیرامون چنگ
- ۱۵۰..... گونه‌های چنگ
- ۱۵۱..... گستره صدایی چنگ و هارپ
- ۱۵۲..... ساز آفرینان چنگ
- ۱۵۲..... نوازندگان چنگ
- ۱۵۲..... عکس

دانستنی‌های موسیقی ایران

- ۱۵۴..... آوانگاری موسیقی ایرانی
- ۱۵۶..... ردیف دستگاهی موسیقی ایران
- ۱۶۱..... گونه‌های موسیقی در ایران
- ۱۶۱..... واژگانی که باید بدانیم
- ۱۶۷..... پیش نیاز فراگیری ساز
- ۱۶۹..... نگهداری از ساز
- ۱۷۱..... آشنایی با نویسندگان
- ۱۷۳..... منابع

سخن ناشر

آدمی پیوسته روزگار دربند چنگال پرتوان طبیعت است و هرچه بار دشواری‌ها برگردهداش سنگینی کند. بیشتر به آغوش طبیعت پناه می‌برد. سکوت، موسیقی، زیبایی و آرامش طبیعت آن پناه است که پروردگار گیتی به او ارزانی داشته و در نهاد آدمی است. سرشت پوششگر آدمی نیز برای همراهی با جاودان نغمه‌های گیتی، ساز را آفرید. ساز نشان آگاهی از دانش‌های گوناگون پیش‌بینان و تاریخی کهن است که آدمی سال‌ها با آزمون و تلاش بدان دست یافته است.

نشر رهی برای ارج نهان به این هنر والای انسانی که تجلی‌گاه ذات لایزال الهی است در سال‌های گذشته مجموعه کتاب‌های سازشناسی را برای شناخت عموم و دوستداران هنر به چاپ رساند که مورد استقبال هم‌مزه‌های موسیقی قرار گرفت. پس برآن شدیم تا با رویکردی دیگر این مجموعه کتاب‌ها را در یک جلد با افزودن تاریخ موسیقی و سه ساز دیگر در یک جلد به چاپ برسانیم تا پاسخگوی مهرتان باشیم.

نشر رهی از نویسندگان و هنرمندان ارجمند آقایان پورشکیبایی و رضا جدیدی (عضو خانه‌ی موسیقی و اهل قلم) که با تألیف، گردآوری، پژوهشی دقیق این مهم را به فرجام رساندند و همچنین از خانم مهندس مینا امینی به‌دانه نقشه‌های ساز و از استاد مازیار حیدری پژوهشگر موسیقی و سازآفرین برای در اختیار گذاشتن ساز و عکس و دانش خویش و علیرضا جزندری برای صفحه‌آرایی و چیدمان زیبا و خانم مریم صابری برای بازخوانی کتاب سپاسگزاری می‌کند و آرزوی به‌روزی آنان را از ایزد یکتا خواهان است.

نشر رهی

بهار ۱۳۹۶

سخن آغازین

به قلم پیمان پورشکیبایی:

موسیقی گستره‌ای است سرشار از عشق، دانش و احساس که آدمیان با آن به درک زیبایی رسیده و با یکدیگر هم‌سویی را می‌آزمایند. سخنی از زبان ساز یا نغمه‌ای که از آوازی بردل می‌نشیند، سوختی، شیدایی، غم، اندوه و یا آرامشی بی‌مانند را به ارمغان می‌آورد که گهگاه ما را به هم‌آوایی واداشته و زبانی قدرتمند می‌بخشد تا پروردگار زیبایی‌ها را بستانیم. آوای زمین در گردش کهان سرد موسیقی ستایشگرانه‌ای از کردگار است. نغمه‌های جاودان برجا مانده‌ی هر قوم بیانگر فرشتگی، شکار و نهان است که از هزارتوی نغمه‌ها به گوش می‌رسند و ما را از داشته‌ها، آرزوهای بیهوده، دلاوری‌ها، عشق‌ها و آلام پیشینیان آگاه می‌سازند.

شناخت ساز در هر جغرافیا ما را به شناخت دانش‌های گذشته‌ی فرهنگ گذشتگان رهنمون است. نقش سازهای گوناگون در آیین‌های پرستش، جشن‌های، باشکوه و به سوگ نشستن‌ها کتمان ناپذیرند و هم‌اکنون نیز در جای‌جای ایران این سازها پابرجاست.

آنچه ما در این جستار برآن تلاش ورزیده‌ایم آگاهی یافتن از تاریخ موسیقی و شناخت عمومی سازهای ایرانی است تا ارزش این دستاورد مردمان که در پیکان نهاد را ارج نهیم، آموزش و نواختن آن را همچون دیگر هنرها والا بدانیم، برخی از هنرمندان تلاش گذشته و حال که به مقام استادی در این راه رسیده‌اند را بشناسیم، ساختار فیزیکی، ریخت‌شناسی آن را به خاطر بسپاریم و با شناخت آن خرد جمعی را در نگهداری از این میراث فرهنگی گران‌بها افزون ساخته و به داشتن این سازهای ملی افتخار کنیم و پس از شناخت آن با گوش جان سپردن به نغمه‌های خنیاگران و گوسانان از هم‌سویی و مهرورزی به هم خوش‌روزگار باشیم.

به قلم رضا جدیدی:

ایران زمین همواره به تمدن، فرهنگ و هنر کهن در سراسر گیتی شهره است. پیشگامی در آغاز تمدنهای بزرگ بشری، سازماندهی و حکمروایی شایسته بر اقوام، نوشتن خط، ارقام هندسی، صنایع کشاورزی، فلزکاری، نجوم و علوم ریاضی، مبداء اندیشه‌های دینی و فلسفی و استقرار آن در شرق گیتی و نقطه عطف آن یعنی فلات ایران، همه و همه نشان از خردمندی

و ذکاوت ایرانی دارد. در این میان هنر والای موسیقی ایرانی نیز دارای شهرت جهانی است. اسباب کهن موسیقی ایرانی، نغمه‌ها و خنیاگری‌ها، سرشتن دستگاه‌های سازی و آوازی همه گویای وجود نظامی هنرمندانه و شگفت انگیز در این هنر است.

بدون تردید داشتن این تمدن، فرهنگ و هنر کهن و مانا در گستره‌ی گیتی مایه‌ی فخر و مباهات ایرانیان خواهد بود. آنچه در این میان جای افسوس و دریغ دارد پایین بودن سطح آگاهی عمومی مردمان ایران با پیشینه تمدن و هنر ایرانی است. بسیاری از ایرانیان هیچ درک و تصویری از چگونگی و تکامل موسیقی، سازها و اسباب آن و همچنین چگونگی سامان ردیف دستگاهی موسیقی ایران را ندارند.

آنچه نیاز به عکاش این نوشتار را برای ما هویدا ساخت، همین کاستی و بی دانشی بود. دوری و نبود بیش از حد اسباب آنها به مقوله‌ی تمدن، فرهنگ و هنر خود، میوه‌ای جز بی هویتی و سردرگمی فرهنگی نخواهد داشت.

بر آن شدیم تا با نگارش مجموعه‌ای ساده و گیرا، شناخت پایه در مورد بخشی از سازهای شهره‌ی این مرز و بوم را به ما مانا، ایران زمین پیشکش کنیم. برای افزون سازی دانش جامعه‌ی ایرانی از هنر موسیقی، دایری کوتاه و گذرا بر تاریخ شکل گیری و تکامل موسیقی ایران زمین را به مجموعه افزودیم تا بر ما این نوشتار بیفزاید.

امید است خواندن و بهره گیری از چنین نوشتارهایی موجب درک بیشتر مردمان با پیشینه‌ی تمدن، فرهنگ و هنر خود شود. زیباست که بدانیم پیشینیان و گذشتگان ما چه قدم‌هایی در مسیر اعتلای نام ایران زمین برداشته‌اند تا ما نیز بر در راه ایشان باشیم.

پیشکش به کهنه کاران نهاد ایران زمین

بهار یکهزار و سیصد و شش شمسی